

S. VAN DE PERRE, *De lasten van de macht. Fiscaal beleid in België (1830-1914)*, Katholieke Universiteit Brussel, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2003, promotor: Prof. Dr. P. Janssens; copromotor: Dr. B. Van der Hertem

---

In mijn doctoraatsverhandeling onderzocht ik het fiscale beleid in België in de 'lange 19de eeuw', van de uitroeping van de Onafhankelijkheid tot de vooravond van de Eerste Wereldoorlog.¹ Daarbij richtte ik me op de fiscaliteit van de centrale overheid. Dat impliceerde dat ik het belastingbeleid van de gemeentelijke en provinciale overheden buiten beschouwing liet. In het (op zich reeds omvangrijke) kader van de rijksfiscaliteit spitste ik de aandacht toe op de directe, indirecte en accijnsbelastingen. De douanerechten vielen eveneens buiten het bestek van deze studie.

1. CENTRALE VRAAGSTELLING

Kort na de uitroeping van de Onafhankelijkheid lag het vigerende belastingstelsel zwaar onder vuur. In de Grondwet van 1831 werd een grondige hervorming van de fiscaliteit zelfs ingeschreven. De kritiek klonk in 1913 echter even vernietigend. Ondanks alle bedenkingen en aangekondigde projecten voor een fundamentele heroriëntatie van de fiscaliteit vertoonde het belastingstelsel in het begin van de 20ste eeuw een grote continuïteit met het begin van de 19de eeuw. De Belgische fiscaliteit was nog steeds gegrondvest op de Franse en Nederlandse wetgeving. In internationaal perspectief kenmerkte de Belgische fiscaliteit zich door haar opvallende stabiliteit. In tegenstelling tot

---

¹ Deze verhandeling kwam tot stand in het kader van het (in 1998 gestarte) FWO-onderzoeksproject 'Determinanten van het fiscale beleid in België, 19de en 20ste eeuw'. Deze interuniversitaire samenwerking tussen de V.U.Brussel (prof. dr. Guy Vanthemsche en André Hardewijn), K.U.Brussel (prof. dr. Paul Janssens, dr. Bart Van der Hertem en Stijn Van de Perre) en U.Gent (prof. dr. Juul Hannes) had tot doel de studie van het fiscale beleid in de vooropgestelde periode uit te diepen en nieuwe impulsen te geven aan het onderzoek terzake. De dissertatie werd op 5 december 2003 verdedigd aan de K.U.Brussel.

diverse buurlanden, bleef in België de invoering van met name een (progressieve) erfenis- en/of inkomstenbelasting voor de Eerste Wereldoorlog taboe.

Die opmerkelijke vaststelling leidde tot de centrale vraag van de verhandeling: hoe valt het te verklaren dat – in een periode waarin de samenleving zoveel structurele sociale en economische veranderingen onderging – het 19de-eeuwse Belgisch belastingstelsel zo statisch, zo immobiel bleef? Waarom hielden de Belgische bewindvoerders – in weerwil van de maatschappelijke omwentelingen en in tegenstelling tot de internationale evolutie – zo halsstarrig, zo krampachtig zelfs, vast aan een stelsel dat ze in 1830 overerfd en op de essentiële punten ongewijzigd lieten? Welke factoren maakten het mogelijk dat structuurwijzigingen in het fiscale beleid uitbleven?

2. WERKWIJZE

Mijn onderzoek verliep in drie stappen. In een eerste stap ontrafelde ik de fiscale wet- en regelgeving. Daarbij concentreerde ik me op de normatieve bronnen die voor de periode 1830-1914 rechtstreeks relevant waren. Dat impliceerde dat ik ook de Franse en de Nederlandse wetgeving onderzocht voor zover die na 1830 van toepassing bleef. Via een doorgedreven analyse van de talloze bepalingen en maatregelen probeerde ik de krachtlijnen te ontwaren en de legistische immobiliteit aan te tonen. Tegelijk bouwde ik daarmee een referentiekader uit waarbinnen het fiscale beleid zelf kon worden bestudeerd. In een tweede stap ging ik in op de determinanten én gevolgen van dat fiscaal beleid. De uitgebreide fiscaal-juridische databank werd er zowel geconfronteerd met theoretische achtergronden, met het parlementaire gebeuren (debatten en besluitvorming) als met de statistieken over de centrale staatsinkomsten en de belastingontvangsten in het bijzonder. De 19de-eeuwse administratie van Financiën heeft ter ondersteuning van het beleid en ten behoeve van de controlerende volksvertegenwoordiging een indrukwekkende collectie cijfergegevens voortgebracht. Via de rijksmiddelenbegrotingen en eindafrekeningen van de Staat kon ik de concrete resultaten van het gevoerde beleid opsporen. Dat leverde een aanzienlijke fiscaal-statistische databank op, waarin voor de periode 1832-1912 alle begrote en reële fiscale inkomsten werden verzameld. Het parlementaire gebeuren werd in belangrijke mate geregistreerd in de omvangrijke reeksen van *Documenten* (met wetsontwerpen en -voorstellen; memories van toelichting en commissieverslagen; met begrotingen en rekeningen) en *Handelingen* (met vanaf 1832 een woordelijke

weergave van de debatten). Aan de hand daarvan stelde ik een uitvoerige fiscaal-parlementaire databank samen. In de derde stap steunde ik me daarop om de fundamentele oppositie ten aanzien van het gangbare fiscale beleid te detecteren en te ontleden. Op grond van deze drie stappen (en fasen in het onderzoek) zocht ik een verklaring voor de opmerkelijke standvastigheid van het Belgisch belastingstelsel in de periode 1830-1914.

3. DEEL I: KRACHTLIJNEN VAN DE BELASTINGWETGEVING

Onder de noemer van directe belastingen bestudeerde ik respectievelijk de grondbelasting, de personele belasting, het patentrecht en de mijnbelasting. Aan de vooravond van WO I werden zij veelzeggend als *les quatre vieilles* aangeduid. De grondbelasting werd dan wel in 1867 van repartitie- tot quotiteitsbelasting omgevormd, toch fungeerde de Franse wet van 1798 nog steeds als uitgangspunt. Ondanks de realisatie van een kadaster en een eenmalige kadastrale perequatie in 1867 hield de taxatie nauwelijks voeling met de reële waardeschommelingen van het onroerend inkomen. De personele belasting bleef een belasting op het veronderstelde inkomen, gebaseerd op uiterlijke tekenen van rijkdom (huurwaarde, deuren en vensters, haarden, inboedel, dienstpersoneel en paarden). Op de basiswet van 1822 werden voornamelijk beperkte sociale correcties doorgevoerd. Het patentrecht steunde op de wet van 1819. Pas in 1891 en 1910 werden de forfaitaire tarieven van de belasting op het beroepsinkomen enigszins doorbroken. Een meer fundamentele hervorming kwam er in 1913 voor NV's en verzekeringsmaatschappijen. Zij werden voortaan op hun reële inkomsten en winsten belast. Naar analogie daarmee verloor in 1913 ook de speciale mijnbelasting haar proportioneel karakter dat sinds 1810 was gehandhaafd. Bij de directe belastingen kwamen verder nog de belastingen op alcohol- en tabaksverkoop aan bod. Tot hun afschaffing in 1871 speelden zij een rol in de electorale tegenstellingen onder het cijnskiesrecht.

Onder de noemer van indirecte belastingen ging de aandacht uit naar de registratierechten, zegelrechten en successierechten. De registratierechten kenmerkten zich door hun hoog technisch karakter en waren aldus voer voor gespecialiseerde juristen. Ondanks talloze wijzigingen bleef de wet van 22 frimaire van het jaar VII nochtans tot aan WO I het uitgangspunt. De diverse bijstellingen hadden al bij al relatief beperkte financiële consequenties. De

meest ingrijpende hervorming vond plaats in 1817, toen de erfenisrechten uit de registratiewetgeving werden gelicht en een eigen wettelijk kader kregen. De taxatie van nalatenschappen werd in 1851 – na felle politieke strijd – uitgebreid met een (bescheiden) belasting op erfenissen in rechte lijn. Financiële beslommeringen dwongen de overheid in 1913 de tarifiering en controle op het successierecht in zijdelingse lijn aanzienlijk te verstrengen. Net als bij de registratierechten voerde de wetgever voor de zegelrechten talloze bijsturingen door. Toch bleef ook na de codificatie van de zegelrechten in 1891 de geest van de wet van 13 brumaire van het jaar VII doorwerken. De meest in het oog springende wijzigingen waren de afschaffing van het zegelrecht op kranten in 1848 en de invoering van een belasting op beursverrichtingen in 1913.

Als derde luik volgde een analyse van de wetgeving inzake accijnsrechten, uitgesplitst per product: bier en azijn, suiker, jenever en wijn, zout, tabak, azijnzuur en margarine. De accijnswetgeving kende een relatief gevarieerde ontwikkeling, die niet enkel met de vele tariefwijzigingen had te maken. Naast de afschaffing van rechten op binnenlandse wijn (1831), op dranken gedistilleerd in het buitenland (1865) en op zout (1871), werden ook nieuwe accijnsrechten geïntroduceerd: onder meer op glucose (1845), inulinesiroop (1861), tabak (1879), azijnzuur (1887) of margarine (1895). Het accijnsrecht op de belangrijkste producten (bier, suiker, jenever en tabak) kende rond de eeuwwisseling een belangwekkende hervorming van taxatie op de veronderstelde productie naar belasting op de reële productie.

Over het geheel genomen stelde ik vast dat tot aan de Eerste Wereldoorlog de fiscale basisstructuur, die werd uitgetekend in de Nederlandse kaderwet van 12 juli 1821, in essentie behouden bleef. Tot aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog vertoonde het belastingstelsel *in globo* een opvallende legistische immobiliteit.

4. DEEL II: IMMOBILITEIT, GEEN IMMOBILISME

Het tweede deel ging in op de vraag of en in welke mate het belastingstelsel van een immobilisme (gezien als een starre onveranderlijkheid) of van een immobiliteit (geïnterpreteerd als een geringe bereidheid tot verandering) getuigde. Ik vertrok daarbij vanuit de dominante fiscale denkbeelden. Belastingen werden gezien als bijdragen die de Staat aan zijn burgers vroeg om uit-

gaven van algemeen nut te financieren. Om van een billijk belastingstelsel te kunnen spreken, golden een aantal basisvoorwaarden. Adam Smith indachtig kunnen die worden samengevat in de principes van proportionaliteit, opportuniteit, terughoudendheid en rechtszekerheid. Daarna onderzocht ik de antecedenten van de Belgische fiscaliteit. Ondanks de felle retoriek tegen de Nederlandse belastingwetgeving en het grondwettelijk engagement om fiscale hervormingen door te voeren, vertoonde de fiscaliteit ook na de Belgische Onafhankelijkheid een grote continuïteit. Al snel nam een pragmatisch pleidooi voor voorzichtige geleidelijke veranderingen de bovenhand. De structuur en de samenhang van de Nederlandse kaderwet van 1821 zou de Belgische fiscaliteit zo nog voor lange tijd bepalen. De lange 19de eeuw werd dus beheerst door een legistische immobiliteit. Alle aanpassingen en bijstellingen ten spijt bleven structurele wettelijke hervormingen uit. Die geringe bereidheid tot verandering zette zich ook door wanneer de regering-de Broqueville in 1913 door de oorlogsdreiging in financieel nauwe schoentjes kwam. Hoewel minister van Financiën Levie de intentie had vooral het roerend vermogen evenwichtiger bij de lastenverdeling te betrekken, plooidde hij zich pragmatisch naar het verzet van de conservatieve meerderheid. Uiteindelijk bewandelde hij voornamelijk de vertrouwde paden. De legistische immobiliteit leek dan wel een feit, toch zag ik doorheen de lange 19de eeuw geleidelijk een verschuiving in de fiscale mentaliteit optreden. Die uitte zich op diverse vlakken, maar kan onder één gemeenschappelijke noemer worden gevat: de tendens om de fiscaliteit dichterbij de realiteit te laten aansluiten. Dit impliceerde tegelijk dat de Staat zijn terughoudendheid enigszins moest laten varen. Ook al waren de bijstellingen niet bedoeld om het stelsel ingrijpend te wijzigen, toch kan ik er de kiemen van meer fundamentele hervormingen in ontwaren. Dat de dominante fiscale denkbeelden ook nog aan de vooravond van WO I onverkort werden beleden, weerhield de bewindvoerders er niet van om fiscaliteit als een regulerend beleidsinstrument te hantieren. In theorie primeerde de financiële functie van belastingen. In de praktijk bleek dat de machthebbers doelbewust en pragmatisch het fiscale beleid aanwendden om andere doeleinden na te streven. Zo traden politiek-, economisch- en sociaal-regulerende functies op de voorgrond in een strategie om de maatschappij naar de inzichten van de machthebbers te modelleren. De perceptie van fiscale immobiliteit werd in sterke mate beïnvloed door het inelastische karakter van de belastingen op het veronderstelde inkomen en vermogen. Die inelasticiteit was in de wetgeving verankerd. Aan de hand van de beschikbare statistische gegevens toonde ik aan dat dit de belastingdruk voor de vermogende groepen in de samenleving in gunstige zin deed evolueren. De fiscale inkomsten hielden geen gelijke tred met de ontwikkeling van

de welvaart, zeker niet in periodes van economische hoogconjunctuur. Dat de belastingen op het veronderstelde inkomen en vermogen relatief aan belang verloren, werd ook duidelijk als ik de cijfers in het licht van de totale fiscale inkomsten en van de globale overheidsinkomsten bestudeerde. Meer en meer opteeden de bewindvoerders voor de weg van de minste weerstand. Dat betekende met name dat de lasten in steeds grotere mate via de verbruiksbelastingen op de brede lagen van de bevolking werden afgewenteld. Dergelijke werkwijze bood het psychologische voordeel dat de mensen zich daarvan niet echt bewust waren. Na 1885 ging de katholieke meerderheid er prat op dat ze er zonder (voelbare) belastingverhogingen in slaagde de begroting in evenwicht te houden. In de electorale propaganda schilderde ze een rooskleurig beeld van gezonde overheidsfinanciën en lage belastingdruk in vergelijking met het buitenland. Daarbij werd ze niet enkel geholpen door een verbeterende economische context. De centrale overheidsuitgaven werden hoe langer hoe meer gedekt door niet-fiscale inkomsten. Vooral de spoorwegen namen een alsmar prominentere rol in de overheidsfinanciën. Door een handig onderscheid aan te houden tussen een gewone begroting in evenwicht en een flexibel te hanteren buitengewone begroting creëerden de katholieke regeringen zich de nodige speelruimte. Kritiek op de snel stijgende staatschuld werd gepareerd door de stelling dat de productieve investeringen een waardevolle *ouillage économique* opleverden die de schuld voldoende kon compenseren. Bemerkingen over het gebrek aan elasticiteit en rechtvaardigheid van het belastingstelsel werden zonder meer weggewuifd.

5. DEEL III: DE BESTE BELASTINGEN ZIJN DE BESTAANDE BELASTINGEN

In het derde deel concentreerde ik me op de fundamentele hervormingspleidooien die tegen het vigerende belastingstelsel werden ingebracht. Uit de debatten distilleerde ik vier tegenstellingen (verondersteld versus reëel inkomen; onroerend versus roerend vermogen; privacy versus controle; proportionaliteit versus progressiviteit) die zich langs twee (complementaire) denksporen uitten. Ik volgde eerst het spoor van een hervorming van de erfenisrechten. Wanneer rond het midden van de 19de eeuw een erfenisbelasting in rechte lijn werd voorgesteld gingen de conservatieve krachten in het parlement steigeren. Ze hadden er zelfs een institutionele crisis voor over om de plannen dermate af te zwakken dat ze hun doel in feite voorbijschoten. Dat uiteindelijk een compromis werd aanvaard, was hooguit een toegeving uit

machtsbehoud. Het uitgeholde erfenisrecht in rechte lijn kon de vermogende klassen nauwelijks verontrusten. Het conflict leidde wel tot een stilzwijgende 'godsvrede' tussen behoudsgezinde katholieken en liberalen. Met vereende krachten over de partijgrenzen heen zouden ze de discussie eerst decennia-lang kunnen lamleggen. Na 1894 bleven ze zich gezamenlijk afzetten tegen elke poging of elk voorstel tot structurele hervorming van de erfenisrechten. Het tweede spoor behandelde de pleidooien voor de invoering van een inkomstenbelasting als alternatief voor het bestaande fiscale stelsel. Vóór 1848 roerden zich slechts enkele radicale en progressieve *Einzelgänger*. Nadien verdwenen deze kritische geluiden van het parlementaire forum. Pas vanaf de jaren 1870 werd het debat er terug aangezwengeld. Concrete hervormingsplannen kwamen er pas na 1894. Die ontstonden uit de samenwerking tussen socialisten en progressief-liberalen. De conservatieve katholieken en liberalen bleven ook hier eensgezind blok vormen tegen de wetsvoorstellen die onder impuls van socialistisch volksvertegenwoordiger Hector Denis tot driemaal toe werden ingediend. Zelfs in een meer pragmatische, afgezwakte versie konden ze op geen enkele genade rekenen. Doorheen die twee denksporen zaten twee andere tegenstellingen verweven. Aan de ene kant werd tegenover de argumenten voor een strengere controle van de aangifte de privacy van de burger geplaatst. Aan de ander kant werd elk pleidooi voor de introductie van het progressiviteitsbeginsel principieel verworpen. Van het beginsel van de proportionaliteit mocht niet worden afgeweken. In de loop van de lange 19de eeuw werd vanuit diverse progressieve stromingen geijverd voor een ingrijpende koerswijziging in het fiscale beleid. De pleidooien voor de afschaffing van de verbruiksbelastingen, de hervorming van de erfenisrechten en de introductie van een inkomstenbelasting bleven echter vaag en weinig concreet.

6. VERKLARINGEN VOOR DE FISCALE IMMOBILITEIT IN DE LANGE 19DE EEUW

Om de opmerkelijke fiscale immobiliteit in België in de lange 19de eeuw te verklaren moeten we mijns inziens oog hebben voor een samenspel van drie dimensies: een ideologische, een politieke en een economische. (1) Tussen de tegenstanders en voorstanders van structurele hervormingen van het fiscale stelsel speelde een verschillende opvatting over de rol van de Staat. Waar de enen de Staat vooral zagen als promotor van de welvaart (indirecte lotsverbetering), beijverden de anderen een rol voor de Staat als herverdelers van de

welvaart (directe lotsverbetering). Het debat draaide in die zin rond de visie op rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid van de burger, de privacy van de burger en de redelijkheid van de belastingen. Daarbij overheerste het discours dat de overheid vooral tot taak had de voorwaarden te creëren en het klimaat te bevorderen waarin de economie kon floreren. Op die manier zou ook de welvaart toenemen. Daar kon iedereen van profiteren die zich in de maatschappelijke orde loyaal inschakelde. Een door de Staat opgelegde herverdeling van de middelen werd in dat opzicht niet billijk bevonden. Conservatieve katholieken en liberalen vonden elkaar in deze ideologische opstelling. (2) Het fiscale beleid stond ten dienste van het behoud van de macht. Vanuit electorale motieven werd voortdurend voor de weg van de minste weerstand gekozen. De politieke strijd spitste zich toe op de gewone begroting. Het succes van een politieke formatie werd vooral afgemeten aan het vermogen om de begroting in evenwicht te houden zonder de fiscale lasten op te trekken. Dat bleek zowel uit de debatten rond de rijksmiddelenbegroting als uit de politieke (propaganda)geschriften die werden verspreid. Zolang het cijnskiesstelsel, in combinatie met het meerderheidsstelsel, van kracht was, kon elke manipulatie van de directe belastingen electorale consequenties hebben. In die zin lag het voor de hand om zoveel mogelijk te opteren voor een schijnbaar pijnloze, want minder voelbare, vorm van fiscaliteit via indirecte belastingen. Alleen in crisissituaties werd toch geopteerd om aan de cijnskiesers een inspanning te vragen. Dat werd evenwel verantwoord vanuit een welbegrepen eigenbelang: de gevraagde fiscale tegemoetkoming (offer) was nodig om het bestaande machtsevenwicht te vrijwaren. De opportunistische keuze voor indirecte belastingen bleef – des te meer – gelden na de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht. De verruiming van het electoraat liet zich evenwel gevoelen in het fiscale beleid. De katholieke regeringen voerden een belastingspolitiek die meer en meer inspeelde op de verzuchtingen van potentiële kiezersgroepen. Binnen de eigen rangen kregen ze immers hoe langer hoe meer af te rekenen met (de vertegenwoordigers van de) zich organiserende standen (boeren en middenstand). (3) Er waren geen redenen of *incentives* van economische aard om het fiscale stelsel te hervormen. Enerzijds zorgde de inelasticiteit van de directe belastingen in crisisperioden voor gegarandeerde opbrengsten. Anderzijds liet de elasticiteit van de verbruiksbelastingen toe om – op een politiek haalbare manier – het onevenwicht in begrotingen te compenseren. Tot het begin van de jaren 1870 en vanaf de jaren 1890 profiteerde het belastingstelsel van de gunstige economische ontwikkeling. Die bevorderde de meerontvangsten uit belastingen, ook al liep de belastingdruk (zeker voor wat de directe belastingen betreft) terug. Desnoods werd er gebruik gemaakt van begrotingstrucs om de gewone begroting in

evenwicht te houden. Zo werden lange tijd bepaalde (onproductieve) uitgaven versluist naar de buitengewone begroting en meebetaald met lening-opbrengsten. De staatsschuld, die vooral vanaf de jaren 1870 zou aanzwellen, werd niet als problematisch ervaren. Conform aan de ideologische visie op de rol van de Staat, was vooral geïnvesteerd in infrastructuur (wegen, spoorwegen, communicatie). De waarde daarvan dekte grotendeels de staatsschuld. Bovendien zorgden die productieve investeringen voor alsmear aanzienlijker niet-fiscale inkomsten. De terugbetaling van de schuldenlast werd slechts voor een beperkt deel door de belastingontvangsten gedragen.

7. BESLUIT

In deze studie toonde ik na een grondige analyse van de belastingwetgeving aan dat de Belgische fiscaliteit in de lange 19de eeuw een grote continuïteit en een legistische immobiliteit vertoonde. Het engagement tot fiscale hervormingen in de Grondwet van 1831 noch de precaire financiële toestand in 1913 kon de beleidsverantwoordelijken tot ingrijpende, structurele veranderingen brengen. De legistische immobiliteit betekende evenwel niet dat het fiscale beleid van een immobilisme getuigde. In de loop van de periode 1830-1914 deden zich wel degelijk verschuivingen voor. Die zag ik op drie vlakken. Ten eerste werd het beleid gehanteerd als een instrument om de maatschappelijke verhoudingen te consolideren of te beschermen. Daarbij werd pragmatisch afgeweken van het officiële klassiek-liberale discours over belastingen en de rol van de Staat. Ten tweede bewezen de definitieve afrekeningen van de Staat dat de fiscale ontvangsten hoe langer hoe meer afhankelijk werden van de inkomsten uit de verbruiksbelastingen. Met die beleidslijn (een bewuste optie als vergelding voor de democratisering, beweerden de socialisten) werden de lasten afgewenteld op de brede lagen van de bevolking. Politiek gezien was dat een bijzonder opportune en opportunistische keuze. De taxatie van het verbruik was immers een *fiscalité sous anesthésie*, een nauwelijks voelbare vorm van fiscaliteit, één waarbij de burger zich de hand van de Staat niet realiseerde. Ten derde wees ik op de relatieve daling van het aandeel van de fiscaliteit in de centrale staatsinkomsten. Dat versterkte de politieke rol van het fiscale beleid. De onduidelijkheid over de boekhouding van de staatsspoorwegen bood de machthebbers de beleidsruimte om de gewone begroting in evenwicht te houden zonder aan de belastingen voelbaar te raken. Tegenover de critici van het beleid én tegenover de kiezer pakten ze dan ook graag uit met een belastingdruk die in vergelijking

met het buitenland laag uitviel. Die stelling was natuurlijk relatief. (1) Elke vergelijking met het buitenland werd bemoeilijkt door het niet verrekenen van de gemeentelijke en provinciale fiscaliteit. (2) Dankzij de relatief lage (rijks)belastingdruk konden de lonen in de hand worden gehouden en werd de concurrentiepositie van de Belgische economie versterkt. (3) Het toenemend belang van de verbruiksbelastingen zorgde voor een lastenspreiding die een dalende belastingdruk voor de vermogende klassen versluiserde. De stijging van de welvaart op het einde van de 19de eeuw kwam dus vooral die elite ten goede. Dat verklaarde waarom tussen conservatieve liberalen en katholieken al snel een godsvrede werd bereikt die stand hield tot de Eerste Wereldoorlog. Het fiscale beleid diende de belangen van een sociaal-economische en sociaal-politieke bovenlaag. In die zin waren de belastingen vooral de 'lasten van de macht'.

Stijn Van de Perre

N. BRACKE, *De economie gekend. De bevolking getemd. Overheidsstatistiek in België, 1795-1870*, Universiteit Gent, 2004, promotor: Prof. Dr. E. Vanhaute

---

1. VAN PRONKSTUK NAAR STIEFKIND

Tijdens de tweede helft van de negentiende eeuw werd de Belgische overheidsstatistiek meermaals bejubeld. In 1874, bijvoorbeeld, omschreef Louis Wolowski België voor de *Société de Statistique de Paris* als

"ce petit État qui a constamment fonctionné comme laboratoire d'idées nouvelles [et qui] a initié à la vraie statistique des États bien plus importants, comme la Prusse, l'Autriche, l'Italie" (Robert-Jones, 1997, 7).

Dit staat in schril contrast met de plaats van de Belgische overheidsstatistiek in de historiografie. In de internationale literatuur wordt sedert enkele decennia aandacht besteed aan overheidsstatistiek als kennissysteem; aan de plaats van overheidsstatistiek in het spanningsveld tussen verzamelen en produceren van kennis; aan de verhouding tussen overheidsstatistiek, 'werkelijkheid' en 'objectiviteit' en aan de positie van overheidsstatistiek in het veld van de (statistische) wetenschappen (MacKenzie, 1981; Porter, 1986; Stigler, 1986;